

**ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

В статті систематизовано підходи, подано авторський погляд на сутність інтелектуального капіталу. Обґрунтовано важливість активізації використання потенціалу інтелектуального капіталу як способу підвищення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Ключові слова: капітал, інтелектуальний капітал, людський капітал, інновації.

V. V. DZHEDZHULA, I. Yu. YEPIFANOVA
Vinnitsa National Technical University

INTELLECTUAL CAPITAL AS FACTOR OF EFFICIENCY OF INNOVATIVE ACTIVITY

Abstract – The purpose of this work is systematization of approaches to determination of essence of the intellectual capital, justification of importance of activation of this component in increase in efficiency of innovative activity of domestic enterprises. In work approaches to determination of essence of the intellectual capital are systematized. It is defined that different authors differently define essence of the intellectual capital. The author's view of essence of the intellectual capital which the set of knowledge, abilities, ideas of workers which can bring certain economic benefits is and/or strengthen image of the enterprise is provided. It is defined that the intellectual capital consists of such components as human, structural, consumer. The characteristic of these components is provided. Need of existence of great attention is proved not only to education level of workers, but also their creativity and ability to independent way of thinking. For this purpose holding regular trainings, doctrines, training, collective brain storms and so forth is very useful. The expediency of introduction at the enterprises of a Scrum-method is proved. It is defined that existence of the considerable intellectual capital on domestic enterprises on condition of effective management and introduction of modern methods of labor organization can promote considerable improvement of innovative activity that will promote increase in competitiveness of the enterprises and increases in their financial results.

Key words: capital, intellectual capital, human capital, innovation.

Постановка проблеми. Переваги інноваційного фактора в забезпеченні конкурентоспроможності підприємств сьогодні є очевидними, а його вплив на виробництво – радикальним і комплексним. Підприємства, що самостійно займаються інноваційною діяльністю, мають перевагу, оскільки вони не залежать від провідних фірм, які під гаслом експорту нових технологій насправді не рідко впроваджують морально застарілі розробки. Прийнято вважати, що найбільшу економічну вигоду дозволяють отримати заходи, які потребують капітальних вкладень. Для успішної реалізації інноваційної діяльності за рахунок власного капіталу підприємствам доцільно використовувати не лише такі традиційні джерела як амортизаційні відрахування та нерозподілений прибуток, проте й таку складову власного капіталу як персонал.

На сьогодні досить актуальним є питання активізації використання інтелектуального капіталу як фактору ефективності інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із визначенням сутності інновацій досліджувались такими вченими як О.Ф. Андросова, Т.П. Бубенко, М.П. Войнаренко, В.М. Геєць, Г. Менш (Mensch G., 1979), М. Калецькі (M. Kalecki, 1963), В.П. Семиноженко, П.С. Харів, Й. Шумпетер (J. Schumpeter, 1934), А.В. Череп. Питання управління інтелектуальним капіталом, його впливу на інноваційну діяльність розглядалися в працях Л. Антонюк, С.В. Захарінка, А. Кендюхова, Г.Р. Натрошвілі, В. Ціпуринди, Л. Федулової. Разом з тим, актуальним залишається питання підвищення ролі інтелектуального капіталу як важливого фактора забезпечення зростання ефективності інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств в умовах обмеженості використання залучених ресурсів.

Формулювання цілі статті. Метою роботи є систематизація підходів до визначення сутності інтелектуального капіталу, обґрунтування важливості активізації даної складової підвищення ефективності інноваційної діяльності вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу. В умовах глобалізації економіки основою конкурентоспроможності та чинником прискореного інтенсивного зростання виступає використання та генерування нових знань. В ланцюгу “наука – освіта – виробництво” особливого значення набуває освіта, яка є одночасно як джерелом поповнення науки кадрами, так і чинником надання населенню сучасних знань.

Загальновідомим є той факт, що капітальні вкладення в працівника є такими ж прибутковими, як і інвестиції в будь-який інший чинник виробництва. Під людським капіталом зазвичай розуміється сукупність знань, практичних навичок, творчих здібностей, що сприяють результатам його діяльності [1]. В економічно розвинених країнах стратегічним фактором економічного розвитку виступають саме інтелектуальні фактори економічного зростання у вигляді інноваційного капіталу, інтелектуального продукту.

Разом з тим, Україна, як і багато інших європейських країн, зіштовхнулася із проблемою еміграції висококваліфікованих фахівців закордон. Якщо в 2011 р. загальна кількість висококваліфікованих осіб та осіб із вищою освітою, які емігрували до високорозвинених країн ОЕСР складала 31 мільйон, то за період

2005–2015 рр. висококваліфікована міграція зросла на 72 %. У Європі за останні десять років 15 % емігрантів складають особи, які мають такі зростаючі професії, як наука, технологія, інженерія, а також професії в галузі охорони здоров'я та освіти [2]. Ще однією проблемою, пов'язаною з еміграцією є те, що частина працівників працює не за фахом або на низько кваліфікованих посадах, що не сприяє інтелектуальному розвитку. Таким чином, в сучасних умовах більшість вітчизняних підприємств зіштовхнулася із проблемою відсутності достатньої кількості інтелектуального капіталу та, з метою підвищення конкурентоспроможності, часто має залучати західний топ-менеджмент.

Основне призначення інтелектуального капіталу – забезпечувати виробництво (масове або штучне) так званих інтелектуальних продуктів – тобто таких економічних благ, в яких основний обсяг доданої вартості формується завдяки інтелектуальній складовій [3; 4].

На думку П. Друкера інтелектуальний капітал є значним ресурсом, а не просто іншим ресурсом поряд із традиційними факторами. Важливість традиційних чинників поступилася місцем інформаційно-інтенсивним, і вони отримали перевагу у прагненні до досягнення конкурентної переваги [5]. Знання є реальною корисною силою, засобом досягнення соціальних і економічних результатів. Саме використання знань для пошуку найбільш ефективних способів застосування наявної інформації з метою отримання необхідних результатів і є управління. Вчений також підтримує ідею, що світом управляє той, хто володіє знаннями. Дійсно, доступ до матеріальних та фінансових ресурсів є в багатьох, тоді як лише знання та інтелектуальний капітал можуть спричинити реальні інновації, зокрема такі які впроваджені у компаніях Tesla, Солар Сіті, PayPal тощо.

Досліджуючи інтелектуальний капітал людини, вчені дійшли висновку, що “економічна цінність продуктивності країни залежить більше від навичок та знань працівників та вирішення бізнесових проблем, ніж від ринкової вартості фірми. У новому тисячолітті інтелектуальний капітал стане основним джерелом і водієм нашої інформаційної економіки” [6].

На сьогодні в літературі існують різні підходи до визначення сутності інтелектуального капіталу, узагальнені у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення інтелектуального капіталу як економічної категорії

Автор	Інтелектуальний капітал – це:
Даффі Д. [7]	сукупні знання, якими володіє організація в особі своїх співробітників, а також у вигляді методологій, патентів, архітектур і взаємозв'язків
Леонтьев Б. [8]	сукупність наявних у нього законних прав на результати його творчої діяльності, його природних і придбаних інтелектуальних здібностей і навичок, а також накопичені ним бази знань і корисних відносин з іншими суб'єктами
Чухно А.А. [9]	капітал, що акумулює наукові й професійно-технічні знання працівників, поєднує інтелектуальну працю та інтелектуальну власність, нагромаджений досвід, спілкування, організаційну структуру, інформаційні мережі – тобто все те, що визначає імідж фірми та зміст її бізнесу
Ціпуринда В. [10]	певна множина здобутків яскравих особистостей – політичних і державних діячів, учених, освітян, митців, промисловців; це складний, багаторівневий феномен, що потребує постійної підтримки з боку суспільства та держави, дієвого піклування про стан науки, освіти, соціально-культурної сфери
Кузьмінський В. О. [11]	система відносин економічних суб'єктів щодо раціонального, стійкого його відтворення на основі прогресивного розвитку науки для виробництва конкурентних товарів і послуг, підвищення рівня життя, розв'язання проблем нерівномірності світового і регіонального розвитку на основі персоніфікованих економічних інтересів суб'єктів
Денисенко М. П. [1]	дві взаємозалежні складові. Одна з них – людина, її знання, освіта, професіоналізм (людський капітал). Друга – результат творчої праці – інтелектуальний продукт (інновації)
Бонтіс Нік [12]	різниця між ринковою вартістю фірми та вартістю заміни її активів. Це ті речі, за якими ми, як правило, не можемо встановити цінову етикетку, наприклад, досвід, знання та здатність до навчання в організації. Ринкова вартість дорівнює балансовій вартості плюс інтелектуальний капітал
Басі Лорі Дж. [13]	знання, яке є цінним для організації. Його основними елементами є людський капітал, структурний капітал та споживчий капітал
Бутнік-Сіверський О. [14]	створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований і ідентифікований (відокремлений від підприємства), утримується підприємством (суб'єктом господарювання) з метою ймовірності одержання прибутку (додаткової вартості)

Таким чином, різні автори по-різному визначають сутність інтелектуального капіталу. На нашу думку інтелектуальним капіталом є сукупність знань, умінь, ідей працівників, які можуть принести певні економічні вигоди та/або підвищити імідж підприємства.

Більшість авторів вважає, що інтелектуальний капітал складається із трьох складових [1; 6; 10–13]:

1. Людський капітал – сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам підприємства.

2. Структурний капітал – програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки, організаційні механізми, які забезпечують продуктивність працюючих та функціонування підприємства.

3. Споживчий капітал – майбутні споживачі продукції підприємства, спроможність продукції задовольнити запити споживачів.

Таким чином, інтелектуальний капітал є за своєю суттю нематеріальним активом, складовою гудвілу, який за умілого керівництва компанією може принести суттєве зростання доходу, прибутку, а в кінцевому рахунку – конкурентоспроможності та ринкової вартості підприємства.

Суттєвою перевагою інтелектуального капіталу є те, що він носить ексклюзивну форму та має високу додану вартість порівняно із іншими ресурсами, які є в розпорядженні підприємства. Саме тому, менеджменту підприємств варто велику увагу приділяти не лише рівню освіти працівників, проте й їх креативності та здатності до нестандартного мислення. З цією метою досить корисним є проведення регулярних тренінгів, навчань, стажувань, колективних мозкових штурмів тощо.

Мотивування до інноваційних рішень питань, які перманентно виникають в процесі операційної діяльності, розробки інноваційних продуктів, впровадження інноваційного маркетингу є можливим без залучення значного обсягу фінансових ресурсів за умови ефективного управління та впровадження в діяльність підприємства передових методів керівництва та планування. Одним з таких може бути Scrum-метод, перевагами якого є швидкість запуску будь-якого проекту навіть за умов мінімального бюджету та можливість використання продукту, отриманого після закінчення кожного етапу (спринту) [15]. На кожному окремому етапі виходить готовий до вживання продукт, який із кожним новим етапом модернізується, що дозволяє швидко підлаштовуватись під зміни зовнішнього середовища.

Висновки. Таким чином, інтелектуальний капітал є досить складною категорією та існують різні підходи до визначення даної категорії. На основі узагальнення існуючих підходів до визначення сутності інтелектуального капіталу можна зробити висновок, що інтелектуальним капіталом є сукупність знань, умінь, ідей працівників, які можуть принести певні економічні вигоди та/або підвищити імідж підприємства.

Наявність значного інтелектуального капіталу на вітчизняних підприємствах за умови ефективного управління та впровадження сучасних методів організації праці може сприяти значному покращенню інноваційної діяльності, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності підприємств та підвищення їх фінансових результатів.

Література

1. Денисенко М. П. Інноваційний розвиток суспільства на основі інтелектуального капіталу / М. П. Денисенко // Наукові записки. Економіка. – 2013. – Вип. 23. – С. 15–19.
2. OECD (2016), OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2016, OECD Publishing [Electronic recourse]. – Paris. – Mode of access: http://dx.doi.org/10.1787/sti_in_outlook-2016-en.
3. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації / Л. Л. Антонюк. – Київ : КНЕУ, 2004. – 276 с.
4. Коровський А. В. Еволюція людського фактора економіки та проблеми його формування : монографія / А. В. Коровський. – Київ : КНЕУ, 2014. – 184 с.
5. Drucker P. Post-Capitalist Society / P. Drucker. – Harper Business, New York, 1993.
6. Di Stefano Paul J. Intellectual Capital / Di Stefano Paul J, Kalbaugh G. Edward // Rough Notes. – 1999. – 142 (7). – P. 94–95.
7. Даффи Д. Человеческий капитал / Д. Даффи // Открытые системы. – 2000. – № 6. – С. 52–54.
8. Леонтьев Б. Новая экономическая парадигма / Б. Леонтьев // Журнал для акционеров. – 2000. – № 12. – С. 37–43.
9. Чухно А. А. Інтелектуальний капітал: сутність форми і закономірності розвитку / А. А. Чухно // Економіка України. – 2002. – № 11. – С. 48–55.
10. Ціпуринда В. Фактори формування інтелектуального капіталу / В. Ціпуринда // Вісник КНТЕУ. – 2013. – № 2. – С. 18–28.
11. Кузьмінський В. О. Теоретичні основи інтеграції капіталів / В. О. Кузьмінський // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 124–132.
12. Bontis Nick, There's a Price On Your Head: Managing Intellectual Capital Strategically / Bontis Nick // Business Quarterly. – 1996. – 60 (4). – P. 40–47.
13. Bassi Laurie J. Harnessing the power of intellectual capital / Laurie J. Bassi // Training & Development. – 1997. – № 51 (12). – P. 25–30.
14. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – № 1. – С. 16–27
15. Singhal Astha Scrum: An Agile Method / Astha Singhal, Divya Gupta // International Journal of Engineering Technology, Management and Applied Sciences. – 2014. – Vol. 2. – Issue 6. – P. 182–190.

References

1. Denysenko M. P. Innovatsijnyj rozvytok suspil'stva na osnovi intelektual'nogo kapitalu. Naukovi zapysky [Natsional'nogo universytetu «Ostroz'ka akademiia»]. Ekonomika. 2013. Vyp. 23. P. 15-19.
2. OECD (2016), OECD Science, Technology and Innovation Outlook 2016, OECD Publishing, Paris. http://dx.doi.org/10.1787/sti_in_outlook-2016-en.
3. Antoniuk L. L. Mizhnarodna konkurentospromozhnist' krain: teoriia ta mekhanizm realizatsii / L. L. Antoniuk. – Kyiv : KNEU, 2004. – 276 p.
4. Korovs'kyj A. V. Evoliutsiia liuds'koho faktora ekonomiky ta problemy joho formuvannia : monohrafiia / A. V. Korovs'kyj. – Kyiv : KNEU, 2014. – 184 p.
5. Drucker P. Post-Capitalist Society / P. Drucker // Harper Business. – New York, 1993.
6. Di Stefano Paul J. Intellectual Capital / Di Stefano Paul J. // Rough Notes, 1999, 142 (7). – P. 94–95.
7. Daffi D. Chelovecheskij kapital / D. Daffi // Otkrytye sistemy. – 2000. – № 6. – P. 52–54.
8. Leont'ev B. Novaja jekonomicheskaja paradigma / B. Leont'ev // Zhurnal dlja akcionerov. – 2000. – № 12. – P. 37–43.
9. Chukhno A. A. Intelektual'nyj kapital: sutnist' formy i zakonirnosti rozvytku / A. A. Chukhno // Ekonomika Ukrainy. – 2002. – № 11. – S. 48–55.
10. Tsipurynda V. Faktory formuvannia intelektual'nogo kapitalu / V. Tsipurynda // Visnyk KNTEU. – 2013. – № 2. – P. 18–28.
11. Kuz'mins'kyj V. O. Teoretychni osnovy intehratsii kapitaliv / V. O. Kuz'mins'kyj // Finansy Ukrainy, 2003. – № 2. – P. 124–132.
12. Bontis Nick. There's a Price On Your Head: Managing Intellectual Capital Strategically / Nick Bontis // Business Quarterly. – 1996. – 60 (4). – P. 40–47.
13. Bassi Laurie J. Harnessing the power of intellectual capital / Laurie J. Bassi // Training & Development. – 1997. – № 51 (12). – P. 25–30.
14. Butnik-Sivers'kyj O. Intelektual'nyj kapital: teoretychnyj aspekt, Intelektual'nyj kapital / O. Butnik-Sivers'kyj. – 2002. – № 1. – P. 16–27.
15. Singhal Astha, Divya Gupta Scrum: An Agile Method, International Journal of Engineering Technology, Management and Applied Sciences, 2014, Vol. 2, Issue 6, P. 182–190.

Надіслана/Written: 19.04.2017 р.
Надійшла/Received: 24.04.2017 р.
Рецензент: д.е.н., проф. О. І. Гончар